

TARIK BUĞRA’NIN DÖNEMEÇTE ADLI ROMANINDAKİ KADIN KAHRAMANLAR

Şerefnur ATIK*

Öz

Eserleri ile bir Türkiye panoraması çizmeyi düşünmüş olan yazar Tarık Buğra, Türk Edebiyatının en önemli sanatçılarından biridir.

Yazar Tarık Buğra’nın yayımlanmış romanlarından biri olan Dönemeçte, bir kadın kahramanın protagonist olarak diğer kahramanlara göre öne çıktığı bir romandır. Anlatılan olayların ait olduğu döneme ait izler taşıdığı ve böylece tarihi gerçekliğin de yansıtıldığı eser; Anadolu insanını sosyokültürel açıdan yansıtmak bakımından da önemlidir.

Bu çalışmada başta protagonist kahraman Handan olmak üzere; Tarık Buğra’nın Dönemeçte adlı romanındaki tüm kadın kahramanlar derinlikli olarak incelenecektir.

Anahtar Sözcükler: *Protagonist, Handan, Otobiyografik Yansıma, Üvey Anne, Evlilik.*

THE FEMALE CHARACTERS IN TARIK BUĞRA’S NOVEL: DÖNEMEÇTE

Abstract

Tarık Buğra who has thought to write Turkey's panorama with his novels is one of the most important artists of Turkish Literature.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

Orcid Id:0000-0003-0319-6662

e-posta: serefnuratik12@gmail.com

Geliş/Received: Aralık/December 2018, Kabul/Accepted: Aralık/December 2018

One of the published novels of Tarık Buğra is the novel which a female hero stands out as protagonist compared to other heroes. The work of the period in which the events described belong to the period, and thus reflects the historical reality. It is also important in terms of reflecting the people of Anatolia from a sociocultural perspective.

In this study, especially the protagonist hero Handan; and all the female heroes of Tarık Buğra's Dönemeçte will be examined in depth.

Keywords: *Protagonist, Handan, Autobiographical Reflection, Stepmother, Marriage.*

Giriş

Tarık Buğra romanlarıyla, hikâyeleriyle, oyunları, denemeleri ve yazılarıyla Türk edebiyatının en çok eser vermiş yazarlarından biridir. Yazarın tüm yayınlanmış olan romanlarında yapmak istediği, büyük değişimler geçirmiş ve geçirmekte olan ülkesinin panoramasını çizmektedir. Bu nedenle yayınlanmış romanlarında yazar, yaşanan sosyal olayları ve bu olayları yaşayan Türk insanını derinliğine anlatmayı dener.

14.Mayıs-18.Eylül.1976 tarihleri arasında Tercüman Gazetesinde tefrika edilmiş olan Dönemeçte adlı romanın ilk baskısı, 1980 yılında Ötüken Yayıncılık tarafından yapılmıştır. (Tuncer, 1988)

Eser, ülkemizin Demokrat Parti'nin kurulduğu ilk yıllarda içinde bulunduğu durumu ve kasaba insanların birbiriyle olan ilişkilerini anlatan bir romandır. Olayların geçtiği kasaba, eserin yüz yirmi beşinci sayfasında adının Çınarlı olduğunu öğrendiğimiz küçük bir Anadolu kasabasıdır.

Tarık Buğra'nın tüm yayımlanmış romanları içinde kin ve nefret duygusu ile hareket eden ve bulunduğu eserde protagonist olan üç kadın kahraman, diğer kahramanlara göre öne çıkar. (Atik, 2012, 165) Yazarın Dönemeçte adlı eserinde bulunan Handan adlı kahraman, bunlardan biridir. Bu çalışmanın amacı Tarık Buğra'nın yayımlanmış romanlarından biri olan Dönemeçte adlı eserde, bulunan kadın kahramanların (başta Handan adlı kahraman olmak üzere) incelenmesidir.

Dönemeçte adlı romanda bulunan tüm kadın kahramanlar, çalışmanın kapsamı içinde yer almışlardır. Buna ek olarak çalışmada kadın kahramanlara ait özelliklerin yazarın hayatından gelen hangi otobiyografik yansımalar ile örtüşmekte olduğuna ve kadın kahramanlar ile Türk kültüründeki hangi sosyal gerçekliğin vurgulanmaya çalışılmış olduğuna da bakılmıştır.

Amacı, Tarık Buğra'nın Dönemeçte adlı romanındaki kadın kahramanları incelemek olarak sınırlandırılan bu çalışmada metin çözümleme yöntemi ile analitik yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için kaynakçada belirtilmiş olan eserlerin okunmasının yanında, romandaki kadın kahramanları fiziksel ve ruhsal portreleri ile derinliğine irdeleyen metin çözümleme çalışmaları da yapılmıştır.

Dönemeçte Romanın Özeti

Romanın en önemli kişisi olan Hükümet Tabibi Şerif, yıllar önce kasabaya gelir. Kasabanın yerlilerinden ve aynı zamanda meslektaşı, ağabeyi ve arkadaşı da olan Operatör Cevdet Beyin kızı Handan'a âşık olur. Bir süre karşılık gören bu aşk, daha sonra Handan tarafından noktalanır. Fakat, Doktor Şerif'in Handan'ı unutmaması mümkün olmaz.

Handan'ın annesi olan ilk eşinin ölümünden sonra; eserde har vurup harman savuran bir kadın olarak tanımlanan ikinci eşiyile evlenen Operatör Cevdet Bey, onun da ölümüyle kendisini poker oyununa ve içkiye verir. Zaman içinde iyice iradesizleşen bu tutumu, Operatör Cevdet Beyin haddinden fazla borçlanarak, zor durumlara düşmesine sebep olur.

Bir oyun sırasında, kasabanın yerlilerinden biri olduğunu düşündüğümüz Eczacı Celâl Bey'e yüklü miktarda borçlanan Cevdet Bey, Eczacı Celâl'in kızı Handan ile evlenme isteğini kabul etmek zorunda kalır. Doktor Şerif'in tıp fakültesi yıllarından beri tanıdığı arkadaşı olan Eczacı Celâl, dış görüntüsü gibi ruhsal yapısı da çirkin olan bir adamdır.

Handan, babasının içine düştüğü borç batağından kurtulabilmesi için, bu evliliği mecburen kabul ettiğinde; kasabaya yeni atanmış olan genç ve yakışıklı savcı yardımcısı Orhan'a âşık olmuştur. Orhan'ın da kendisi gibi üvey anne elinde büyümüş olması Handan'a; ona âşık olduğunu zannettirir. Romanın sonuna doğru bir büyük düğüm çözümlenince, evlenirler.

Bu düğüm, Eczacı Celâl'in zehirlenmesi olayıdır. Acaba, Eczacı Celâl zehirlenmiş midir, yoksa intihar mı etmiştir Düğümü bir dedektif gibi, gözlemlerinden elde ettiği ayrıntılarla öğrendiklerini birleştirerek Doktor Şerif çözer. Eczacı Celâl intihar etmiştir. Olaydan bir yıl sonra Handan ile Orhan evlenirler. Fakat bu, mutlu bir evlilik olmaz. Çünkü Celâl, ölümüyle Handan'ın da içinde bulunduğu Doktor Şerif ve Avukat Orhan üçlüsü üzerinde derin yara izleri bırakır.

Zaten yaralı olan Handan, bütün bu sıkıntılara daha fazla katlanamaz ve kendisini arsenikle zehirleyerek intihar eder.

Romandaki Kadın Kahramanlar

Romandaki en önemli kadın kahraman Handan'dır. Eserdeki kadın kahramanlar içinde; Handan'dan sonra önemli bir başka kadın kahraman ise Rabia'dır. Rabia, gelişen olaylar içinde aktif olarak yer almaz. Onun yeri, Eczacı Celâl'in tıp fakültesindeki öğrencilik yıllarında yaşadığı anıların arasındadır.

Romanın ikinci derecedeki önemli kadın kahramanlarından ikisi de Fakir Halit'in karısı Pembe ve kızları Ruziye'dir. Kasabada yaşayan insanlardan biri olan Deli Kadir ile evlenerek herkesi şaşkırtan Doktor Hanım ise, çocuğu söz konusu olduğunda gözü başka hiçbir şey görmeyen anne gerçeğine dikkati çekmek bakımından önemlidir.

Şükûfe Hanım ve Reşide Teyze ise, roman içinde yer alan figüratif kadın kahramanlardır.

Handan

Operatör Cevdet Beyin üniversite mezunu güzeller güzeli kızı Handan, yakalandığı üvey ana hastalığı yüzünden, üç ayrı erkeğin aşkı arasında kalır ve ne yapacağını bilemez. Sonunda da canına kıyar.

Eserde fiziksel özelliklerinden çok, ruhsal özellikleriyle varlık gösteren Handan'ın ruhunun derinliklerinde yer etmiş olduğunu öğrendiğimiz üvey ana hastalığı, leitmotive özellikleri taşır.

“Pek güzel ve zarif giyimli bir genç kız olan Handan'ın”, (s:17) trende Avukat Orhan tarafından ilk defa görüldüğünde üzerinde, “saz rengi bir tayyör ve uçuk mavi renkte bir eşarp vardır. Bahar sabahı ile uyuşsun diye yaratılmış bir sarışınlık da cabasıdır.” (s:20)

“Handan'ın zaman zaman buğulanan menekşe rengi gözleri”, (s:67) “bahar ikindisinde parıl parıl yakamozlanan ten rengi ve saçları vardır” (s:131) “Pardösüsünün yakasından kurtardığı saçlarını silkeleyen Handan” ifadesinden (s:135) uzun saçlı olduğunu anladığımız Handan'ın, kendisine yılginlık duyuran baş ağrıları vardır. (s:17)

“Herkes tarafından hep övülen güzelliğinin kendisi de farkında olan Handan” (s:70) İstanbul'daki bir üniversitenin edebiyat fakültesinin sosyoloji bölümünden mezun olmuştur. Ceketinin yakasında okuduğu fakültenin rozetini taşıyan Handan, öğretmenlik yapmaya başlamak için dilekçesini vermiştir. Ancak, eserde anlatıldığına göre, daha önceki mezunlardan da tayin için bekleyen üç yüzden fazla kişi vardır. (s:19)

Handan, üniversite mezunu genç, zarif, çok güzel bir öğretmen adayı genç hanım olarak, çocukluğunun geçtiği kasabaya döner. Bu kasaba onun, yarım yamalak geçtiği için tadı sindirilmemiş çocukluğunun geçtiği kasabadır.

Yaz tatillerinde şafak söküşleriyle birlikte yemek tencereleri, tepsiler, sepetlerle yaylı arabalara binerek pikniklere gidişleri, annesi ölmeden ve öteki kadın gelmeden önceleri artık çok eskilerde kalmıştır. (s:18)

Handan'ın öz annesi o çok küçükken ölünce, babası yeniden evlenmiştir. Büyük ihtimalle üvey annesinin de etkisiyle, ilkokulu bitirir bitirmez ve yaz tatilinin bitmesi bile beklenmeden, Handan'ı İstanbul'a gözlüklü teyzelerin yanına gönderirler. Bu sebeple Handan, yukarıda da sözünü ettiğimiz çocukluk günlerini kendisine her şeyiyle yabancı bulur. (s:18)

Handan, sık sık annesini ve annesiz kalan evine dönüşlerini hatırlar. İlk aşkı Doktor Şerif'i düşünmek ister fakat *“aynı anda ve her zaman olduğu gibi üvey annesi de bir kasılma hâlinde bütün benliğini sarıverir.”* (s:69)

Annesinin ölümüyle, “genç kızlığa geçişinde; anaçlığı buluşunda her şey içgüdülerine kalmıştı. Anaların mini mini uyarılarını, öğütlerini hiçbir zaman tadamayacaktı. Ama onları belirsiz bir boşluk, belirsiz ve doldurulamaz bir boşluk hâlinde duyacaktı. Bu boşluk yüzünden hayatını boşa gitmiş sanacak, öyle de sayacaktı.” (s:70)

Handan, *“kendisinde kadını değerlendiren, kadın yapan bir şeyin, önemi büyük ve kesin bir şeylerin, birtakım bilgilerin noksan olduğunu hissediyordu. Kadının üstünlüğünü veren, kadını kurtaran o “kendine güven duygusunu bir türlü bulamıyordu. Anasız büyüme tendi bu...”* (s:70)

Handan'daki bu güvensizlik, zamanla kin hâlini alır. Kin, önce babaya yönelmişse de, onu çok sevdiği, iyi ve dürüst bulduğu için Handan, babasına kin güdemez. Sonunda kin, ister istemez hedefini bulur. Bu hedef de üvey annedir. *“Kadıncağz artık onun gözünde anasının katilinden başka bir şey değildir. Bu yüzden onun iyiliklerini, güzelliklerini, asıl trajik olanı iyi niyetlerini ve dürüstlüklerini imkânı yok göremez.”* (s:71)

Handan, *“Kadının her tutum ve davranışını, başlangıçta kendisini bile dehşete düşüren bir kolaylıkla kötüye, çirkine, ayıba, suça yorar ve çirkin bulur. İftiralar düzenler. Aslı astarı olmayan bu suçlamalarını, ancak Reşide Teyzesine söyleyebilir. O da, hepsini değil sadece en hafiflerini. Ama bu en hafifler bile, kendisini canı gibi seven kadıncağzı bile isyan ettirir, telâşlandırır.”* (s:71)

Tadı sindirilmemiş çocukluk, anaçlığı bulamayış, annelerin öğütlerini dinleyemeyiş ve nihayetinde kadını kadın yapan kendine güveni bulamayış; Handan'ın ruhunun derinliklerinde yer etmiş olan sendromun, üvey ana hastalığının belirtileridir. Bu hastalığın etkileri, Handan'ın bütün davranışlarında kendisini gösterir. Onu kararsızlıklara iter.

Handan'ın kendisine uygun bir eş bulup evlenemeyişinde de üvey anne sendromunun etkisi vardır. Çünkü Handan, aradığını bulamamaktadır. (s:67) Daha doğrusu ne aradığını bilememektedir. Sevgiyi, aşkı arayışlarında bile, üvey anne hastalığının etkisi altında olan Handan, sevdiği veya seveceği kişinin de üvey annesine kendisi kadar düşman olmasını beklemektedir.

Nitekim, aralarında geçen konuşmalardan, kendisini hâlâ sevmekte olduğunu anladığımız Şerif'ten; üvey annesinin fena bir kadın olmadığı düşüncesini duyunca, yazarın söyleyişiyse bütün büyü bozulur ve aşk biter. Daha sonra Orhan ile Handan'ın yakınlaşmalarının sebebi de budur. Önceleri Orhan'a pek ilgi duymaz gibi görünen Handan, onun da kendisi gibi üvey anne elinde büyümüş olduğunu öğrenince, ona yakınlık göstermeye başlar. O andan itibaren Orhan'a yakınlaşır ve âşık olduğunu zanneder. (s:137-138)

Yaşadığı birtakım talihsizlikler Handan'ı, sevmediği bir adamla nişanlanmak zorunda bırakır. Handan, bu zor durumdan kurtulabilmek için bile, Doktor Şerif'ten yardım ister. (s:258) Üstelik bu sırada, Orhan ile aralarında gelişen aşkı Şerif de bilmektedir. Böylesine karmaşık duygular içinde olan Handan, sanki oyun oynar gibidir. (s:258) Âdeta, kendisini sevdiklerini bildiği fakat bir türlü kendisinin hangisini sevdiğini bilemediği - Eczacı Celâl hariç- üç erkekle oyun oynamaktadır. Belki de Celâl'in ölümü her şeyin düzelmesini sağlayacaktır.

Romanın sonunda Handan'ın, Celâl'in ölümünden sorumlu olmadığını, onu gerçekten seven tek erkek olan Şerif ortaya çıkartır. Böylece Handan, içine düştüğü çıkmazdan Şerif sayesinde kurtulur.

Celâl'in ölümünden bir yıl sonra Orhan ile evlenen Handan, yine mutlu değildir. Çünkü; Orhan'a âşık değildir. Onun da kendisi gibi üvey anne elinde büyümüş olduğunu öğrenmek, Handan'ı Orhan'a âşık olduğunu düşünmeye itmiştir.

Romanın sonunda Şükûfe Hanımın ağzından, Handan'ın sadece Orhan kendisini kıskandığı zamanlarda hâlimden memnun olduğunu öğreniriz. Yine Şükûfe Hanımın anlattıklarına göre Handan,

evlenmelerinden birkaç ay sonra, arsenikle kendisini zehirleyerek intihar eder. (s:308)

Handan mutsuz bir şekilde sürmekte olan evliliği sırasında, artık Ankara'da yaşamakta olan Şerif'e içinde; dünyada aşk diye bir şey varsa, onu ancak kendisine karşı beslediğini ifade eden cümleler bulunduran bir mektup yazmıştır. (s:309) Bunları okumak, Şerif'i katlanılmaz bir cehennem azabının içine atar. (s:309)

Kasabadaki herkesin gözünde bir iyilik ve güzellik timsali olan Handan'a, tren yolculukları sırasında bile kısmet çıkar. (s:19) Ama Handan, üniversiteyi bitirmeden evlenmeyi düşünmemektedir. (s:19) Handan'ın, trende, okuyamadığı için hayıflanana "emzikli tazeye" söyledikleri de ilginçtir:

"Hepsi lâf bacım... kadının yeri evidir. Hiç hayıflanma okuyamadım diye. Sen kucağındakini iyi yetiştirmene bak. Gerisi boş." (s:19) Bu sözlerden, kadının ilk ve en önemli görevinin Handan'a göre annelik olduğu sonucuna da varabiliriz.

Handan; iyi bir ailenin, eğitilmiş ve iyi yetiştirilmiş kızıdır. Sosyal konumunu özen duyulacak bir şekilde sokan bu görüntünün altında, derin yara izleri taşıyan bir ruhsal yapısı vardır.

Romanda, sahip olduğu özelliklerle derinden ele alınmış bir kadın tip olarak karşımıza çıkan Handan, Dönemeçte romanında otobiyografik yansımalar bulunduğunu söylememizi kolaylaştırır. Çünkü; tüm iyi özelliklerine ve niyetlerine rağmen, üvey olduğu için, yazar Tarık Buğra'nın annesi Nazike Hanım'ı kabul etmek istemeyen ve babaları Mehmet Nazım Bey'e yazdığı mektupta ondan "yılan kadın" diye söz eden büyük abla motifi, bu romanda Handan ile kendisini gösterir. (H. B., Buğra . dnl., 1996, 79)

Doktor Hanım

Doktor Hanım, kasabadaki belediye hastanesinde görevlidir ve kasaba insanlarının ölçütlerine göre evde kalmış bir yaşadadır. Güzel, dürüst, ve iyi bir kadındır. Deli Kadir ile Doktor Hanım evlendiklerinde eserdeki baş kahramanlardan biri olan Şerif'in kasabaya tayini yeni çıkmıştır. Hatta o dönemde Doktor Hanım hamiledir. *"Mesutturlar. Bunu bütün kasaba bilmektedir. Her ikisi de birbirlerini oldukları gibi benimsemişler ve sevmişlerdir."* (s:80)

Ancak, çocuklarını büyütürlerken, birdenbire boşandıkları duyulur. *"Her şey, dengi dengine olmasa da hoş görülebilir, ne zaman ki*

iş çocuk konusuna, analığa gelince, “orda dur denilir.” Doktor Hanım, Deli Kadir’e “oğullarının çüküyle oynama izni vermez.” Oysa, bu kasaba erkeklerinin tümü için ayrı bir gurur meselesidir. Romanda bu ayrıntıları Doktor Şerif’ten öğreniriz. O da bunları Deli Kadir’in kendisinden öğrenmiştir. (s:81) “*Çocuk söz konusu olduğu zaman pedagoji ve biyoloji, gelenek-göreneklere göre üstün olur. Bu mutlu gitmekte olan aykırı evliliğin birdenbire bitivermesinin asıl sebebi budur.*” (s:82) Tarık Buğra, çeşitli açılardan birbirlerine denk görmediği eşlerin evliliklerini aykırı olarak tanımlar. (B., H., Buğra, drl., 1996) Yaşça birbirine denk olmayan annesi Nazike Hanım ile babası Mehmet Nazım Beyin aykırı olarak tanımlanan evliliklerinin ilk psikolojik yansıması, yazarın Küçük Ağa adlı eserinde Çarıklı Hasan ile evlendirilen Emine üzerinde görülür. Doktor Hanım ile Deli Kadir’in evlilikleri de aykırı evlilik konusunda, Tarık Buğra’nın hayatından gelen ikinci otobiyografik olduğunu düşündüğümüz yansımadır.

Gerçekte Tarık Buğra, on beş yaşındaki Nazike Hanım’ın, otuzunu geçmiş ve iki kız babası olmuş Mehmet Nazım Bey’e verilişini, onun babasız, amcasız, dayısız, sadece bir asker ağabey ile kalmış olmasına bağlar. (H. B., Buğra, drl., 1996, 47) Tarık Buğra, annesini feda edilmiş gibi hisseder ve bu nedenle ona duyduğu sevgi büsbütün kuvvetlenerek, hüzünlenir. Bu anne sevgisi Tarık Buğra’ya göre çok ama çok gecikmiş bir idraktır; keşiftir. Annesinin hakkı ödenmemiş, hiç değilse gereğince ödenmemiştir. Bu sebeple de Tarık Buğra için anne sevgisi, dindirilemeyecek olan bir yürek sızısıdır. Tarık Buğra “*Gözlerinin dolu dolu olduğu ve içinin yandığı bir vakit; ben annemi babamdan çok severmişim, diyecektir*”. (H. B. Buğra, drl., 1996, 78)

Romanda Doktor Hanım ile Deli Kadir arasında yaşananlar, hem yazarın hayatından gelen otobiyografik yansımadır hem de evlenecek olan kişilerin eğitim, görgü, kültür bakımlarından birbirine denk olmaları gerektiği düşüncesini doğrular niteliktedir.

Şükûfe Hanım

Romanda adı geçen bir başka kadın kahraman da Şükûfe Hanımdır. Figüratif bir kadın kahraman olan Şükûfe Hanım, romanın iki yerinde çelişkili ifadelerle anlatılmıştır: “*Kızlarımı kasabada evlendirmiş, belediye fen memurluğu yapan kocasının ölümünden sonra da buraya yerleşmiş, doğma büyüme İstanbullu ve Savcı Yardımcısı Orhan’ın akrabası.*” (s:79)

İlerleyen sayfalarda aynı Şükûfe Hanım için: “*Doğma büyüme İstanbullu olan Şükufe Hanım, Anadolu’ya karşı biraz da kibirlidir. Güzelliği dillere destan bir hanımdır ama yıllarla birlikte o da geçip*

gitmiştir. Şimdi o, pek de hayırla yâd edilmeyen, töre gereği merhum diye anılan mal müdürü Hayri Beyin dul karısıdır.” denir. (s:115)

Şükûfe Hanımın oğulları İstanbul'daki üniversitelerde okumuşlardır. Biri, büyük olan, elektrik mühendisi olmuş, küçüğü de hukuk fakültesini yeni bitirmiştir. Hatta, küçük oğlu ile kasabanın genç savcı yardımcısı Orhan, sınıf arkadaşlarıdır.

Kasabayı vatanı gibi benimsediğini söyleyen Şükûfe Hanım, oğullarının İstanbul'a dönme fikirlerine sıcak bakmamıştır. Fakat, kasaba insanı, aslında Şükûfe Hanımın tapucu diye anılan tapu memuru için kasabadan ayrılmadığını bilir. Ancak, tapucu hâlâ evinin önünden geçerken bıyıklarını bursu da, Şükûfe Hanım için çok şey değişmiştir. Tapucu evin önünden geçmekteyken rastlantı eseri pencerenin önündeysen, durup konuşmakta, hâlini bile sormaktadır. (s:116)

Romanın ikinci derecede önemli kadın kahramanlarından biri olan Şükûfe Hanım, Orhan'ı çocuklarından biri gibi benimsemiş bir kadındır. (s:137) Sık sık çeşitli bahanelerle Handan ile Orhan'ı bir araya getirerek yakınlaşmalarına vesile olur. Bu sebeple Şükûfe Hanımın zaman zaman Doktor Şerif'e sevimsiz görüldüğü olmuştur.

Rabia

Roman kurgusu içinde aktif olarak yer almayan bir karakter olan Rabia'nın yeri, eserdeki en önemli tiplerden biri olan Eczacı Celâl'in anılarının arasındadır.

İstanbul'daki evlerini pansiyon hâline getirip, üniversite öğrencilerine kiralamaktan elde ettikleri gelire, Rabia'nın kalfalık yapmakta olduğu eczaneden aldığı aylık da eklenince, “*ana-kız darlık nedir bilmeden yaşayıp gitmekteyken*” (s:32), annesi ölünce Rabia, Celâl'e güvenir, ona sığınır. Fakat büyük bir hata yaptığını anlar.

“*Rabia güzeldi ama, çok daha güzelleri vardı.*” (s:37) ifadesinden kendi hâlinde bir güzel olduğunu anladığımız Rabia, Celâl'den iki üç yaş büyüktür. (s:37)

Yine romandaki en önemli tiplerden biri olan Şerif'in, Rabiaların pansiyonuna yerleşmesini sağlayan Celâl ile Rabia'nın, ilk zamanlar selâmlaşmış selâmlaşmadıkları bile belli değildir. (s:32) Ancak, Celâl ile Şerif'in artık aileden birileri gibi oldukları pansiyonerliklerinin ikinci senesinde “*Rabia Celal'e, evlenme vaadiyle işgal edildiğini, geçirdiği kızamığı veya kabakulağı anlatır gibi anlatır.*” (s:32)

Fiziksel özellikleri hakkında yukarıda söylediğimiz ayrıntılardan başka bir şey bilmediğimiz Rabia'nın, ruhsal yapısı hakkında öğrendiğimiz ilk ve en önemli ayrıntı budur. Kolay güven duyabilen bir kadın olduğunu söyleyebileceğimiz Rabia, aynı hataya ikinci kez düşecektir.

Zaman içinde Celâl ile Rabia'nın yakınlaşmaları iyice belli olur. "*Celal Bey güzel konuşur*" (s:35) ifadesiyle de ortaya çıkar. Bu ifade, Rabia'nın Celâl'e duyduğu hayranlığın ilk ifadesidir. Bu hayranlık daha sonra güven duygusuna dönüşür. Hatta annesinin öldüğü gün Rabia, Celâl'in omzunda "*bu adam güvenmeye, sığınmaya değer*" dercesine ağlar. (s:36)

Rabia'nın Celâl'e bu kadar güvenmesini sağlayan nedir? Romandan anladığımız kadarıyla Celâl'in, özellikle Rabia'nın güvenini kazanmak gibi bir gayreti olmamıştır. Hatta ilk yakınlaşmaları, Celâl hastalandığında Rabia'nın ilaçlarını verip, iğnelerini yapmak amacıyla odasına sıkça girip çıkmaya başladığı zamanlara rastlar. Yani, arkadaşlıkları aslında daha çok Rabia'nın gayretiyle başlamış gibidir. Rabia'nın bir başkasına değil de Celâl'e ilgi duymasının sebebi, belki de yaşamış olduğu kötü tecrübelerden sonra kendisini ancak Celâl gibi bir adamın kabul edebileceği fikrinden kaynaklanmıştır. Çünkü Rabia ne kadar kusurluysa, Celâl de o kadar çirkindir. Aslında Rabia, kendisini böyle kabul edebileceğini düşündüğü adama güvenmiştir.

Bu düşünceler içinde kendisini her şeyiyle Celâl'e teslim eden Rabia sayesinde Celâl, eczacılık fakültesi ve askerlik yıllarını Rabia'nın evinin asıl sahibiymiş gibi geçirir. (s:36) Üstelik Rabia'nın verdiği sermaye ile kasabaya gelerek eczanesini açan Celâl'in, işleri umulmayacak kadar iyi gider. Artık Rabia'ya ihtiyacı kalmadığı için, borcunu fazlasıyla ödeyip, teşekkür ve minnetleri ile onu hiç unutmayacağını ifade eden bir mektup gönderir.

Rabia bu mektubu okuduğunda annesi kefeniyle karşısında dikilivermiş gibi donup kalır. Yüzü o sırada, kadavra salonlarındaki ölü yüzlerine benzeyen bir hal alır. (s:36) Çünkü zavallı Rabia ikinci kez bir erkeğe güvenmiş ve yine aldanmıştır.

Rabia, Celâl'in aslında kendisi hakkında ne düşündüğünü bilmez. Çünkü Celâl onun, "*bir başka erkekle yatmış olmasını idam hükmü için yeterli bir gerekçe saymaktadır.*" (s:36) "*Yine Celal'e göre kendisinden iki üç yaş büyük olan Rabia'dan daha da güzel kadınlar vardır.*" (s:37)

Başından beri bu şekilde düşünen Celâl, Rabia'nın kendisine duyduğu ilgiden faydalanır. Onu kendi çıkarları için kullanır. Rabia, belki yapısı gereği ve belki de yaşadıklarından dolayı, zaten Celâl'e güvenip

sığınmaya hazırdır. Rabia'nın bu yönü, ruhu da kendisi gibi çirkin bir adam olan Celâl'in onu, ikinci kez aldatmasını sağlamıştır. Rabia, aldatılmamıştır; aldanmıştır.

Rabia, çalışan ve kendi hayatını kazanan bir kadındır. Pansiyonları, üniversite öğrencileri arasında rağbet görür. Sadece bununla yetinmeyen Rabia, bir eczanede kalfa olarak da çalışır. Rabia, eğitilmiş olmasa da kazancını sağlayabilen bir kadın örneğidir.

Bütün bu özellikleriyle tanıdığımız Rabia, eserde daha çok Eczacı Celâl'in ruhunun çirkinliklerini ortaya çıkarmak için yaratılmış bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Pembe

Cahil bir kasabalı olmasına rağmen, ülkemizde yaşanan toplumsal olayları kendisinden beklenmeyecek kadar iyi yorumlayan bir karakter olan Fakir Halit'in karısı Pembe, romandaki figüratif kadın kahramanlardan biridir. Pembe'nin romandaki yerini önemli kılan esas faktörler onun bir Anadolu kadını tipini oluşturması ve bazı toplumsal gerçeklerin açıklanmasına yardımcı olmasıdır.

Pembe, aslında varlıklı bir adam olan kocası Fakir Halit ve evlâtlıkları Ruziye ile birlikte kasabada yaşamını sürdüren bir kadındır.

Adı gibi pespembe yüzlü; inek sağan, peynir yapan, yoğurt çalan, ırgatların aşını pişirip t arlaya vaktinde yetiştirmesi gereken, şalvarının ağını beline tutturmuş bir kasabalı kadındır. (s:39- 40)

Pembe zaman zaman evlâtlıkları Ruziye'ye "*uyuklama gız; dibi tutarsa kafanı kırarım*" (s:39) diye seslenir. Aslında Pembe, her zaman böyle "*kafanı kırarım gız*" der, sonra da "*gönlünü kırdım diye Ruziye'ye yapmadık yaltaklanmayı bırakmaz.*" (s:39) Pembe, zaman zaman kocasına da böyle terslenir. Kadıncağzın bu sinirli çıkışmaları aslında ne Halit'e ne de Ruziye'ye değil, kendisinedir. Bunu Halit de Ruziye de bilmektedirler. (s:39)

Pembe'nin bu kızgınlığı çocuğunun olmamasından kaynaklanır. Allah'ın ona çocuk vermediği düşüncesi, kadıncağzın "*yalnız utancı değil düpedüz suçluluk duygusu olmuştur.*" Çünkü Pembe, bilmeden bir günah işlediğini ve bu yüzden Allah'ın kendisini cezalandırdığını düşünmektedir. Çocuğunun olması için kurbanlar kesip adaklar adayan Pembe, dileği gerçek olmayınca umudu keser. En sonunda da kocasından üzerine kuma getirmesini ister. (s:39)

Halit kuma getirmeyip de çareyi Ruziye'yi evlât edinmekte bulunca Pembe, kocasının güzelliğine ve temizliğine inanır. (s:40) Bu sebeple, hayli ağır olan işlerle uğraşmak Pembe'yi yormaz. O artık kendisini kocasının ve kızları Ruziye'nin mutlulukları için adanmış bir kadındır.

Çok istediği halde bir çocuk sahibi olamadığı için suçluluk duyan Pembe, belki de sağlık problemlerinden dolayı çocuk sahibi olamayanın kocası olduğunu aklına dahi getirmeyen pek çok Anadolu kadınından biridir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, figüratif bir kadın kahraman olan Pembe'nin önemi, asıl bu noktadır. Pembe, geleneksel kasaba yaşantısını sürdüren, bir kasabalı gibi konuşan, düşünen ve yaşayan bir Anadolu kadını tipidir.

Ruziye

Ruziye, annesi o henüz emzikteyken ölmüş, babası da gurbette kaybolup gitmiş bir kızıdır. Hem öksüz, hem de yetim olan Ruziye, Pembe ve Halit'in evlâtlıkları değil de kızları olmuştur. "Artık cümle âlem bunu böyle bilmektedir." (s:39)

Reşide Teyze

Handanların evine, Handan doğmadan önce hizmetçi olarak gelmiştir. "Zamanla, evin hanımıyla aralarında hanımlık, hizmetçilik kalmamış, ahretlik olmuşlardır."

Reşide Teyzesi, Handan'ın üvey annesine karşı hangi duygular ve tutum içinde olduğunu bilir. Zaman zaman üvey annesi için düşündüklerini bu kadına anlatınca, kadıncağız bile "töbe de bakayım gız" diye telâşlanır. Bunlar da Handan'ı Reşide Teyzesinden soğutur. (s:71)

Esmâ

Esmâ, Pembe'ye hayli ağır olan günlük işlerinde yardımcı olan bir kadındır. Zaman içinde Pembe ile çok iyi arkadaş olan Esmâ, sadece emektar olmaktan çıkıp, ahretliğe dönüşür.

Esmâ, ikinci oğullarının doğumundan sonra içkiye ve oyuna düşen kocası bir daha düzelmeyince, geçimlerini sağlayabilmek için Pembelerin evinde çalışmaya başlamış olmalıdır.

Handan'ın Üvey Annesi

Handan'ın üvey annesi; Operatör Cevdet'in hayatından deprem gibi geçtiği, adamın nesi var nesi yoksa har vurup harman savurduğu ve sonra öldüğü söylenen bir kadındır. (s:14) Cevdet Bey'in poker oyununa ve içkiye düşmesi, onun ölümünden sonra gerçekleşmiştir.

Eserde Handan'ın, üvey annesinin iyiliklerini, güzelliklerini, dürüstlüklerini göremediği anlatılır. (s:71) Öyleyse üvey annesi için, savurgan olma özelliğinin yanında, sahip olduğu iyi özellikleri de bulunan bir kadındır, diyebiliriz. Eserde, aynı şeyleri Şerif'in ağzından duymak, Handan ile aralarındaki aşkın bitmesine sebep olmuştur. (s:77)

Sonuç

Romanın baş kadın kahramanı olan Handan, çok güzel ve iyi eğitilmiş bir genç kızdır. Eserde üç ayrı erkek tarafından sevilmiştir.

Handan'ın iyi bir eğitim almış olması onun, içindeki üvey anne kompleksini yenmesine yardımcı olamamıştır. Zamanla bu kompleks bir sendroma dönüşmüştür çünkü Handan eserde, üvey annesinin iyi bir kadın olduğunu söyleyen herkese düşman kesilmektedir.

Handan, sevmediği ve evlenmek zorunda kaldığı adamı öldürmek isteyebilecek kadar da acımasız bir kahramandır. Fakat romanın sonunda, zehirlenme olayının ve Eczacı Celâl'in ölümünün sorumlusunun, Handan olmadığı anlaşılır.

Belki de Handan'ın davranışları, Tarık Buğra'nın annesi Nazike Hanım'ı üvey anne olduğu için kabul etmek istemeyen ve babalarına yazdığı mektupta ondan yılan kadın diye söz eden büyük ablanın hislerinin açığa çıkışıdır. Eserde bu durumun, yazarın hayatından gelen bir otobiyografik yansıma olduğu tespit edilmiştir.

Romanda, kasabada gerçekleşen ilginç bir evlilik anlatılır. Bu da, Doktor Hanım ile Deli Kadir lâkaplı cahil bir kasabalının evlenmeleridir. Ancak bu evliliğin uzun sürmediği görülür. Çünkü eserde bu evlilik ile çocuk yetiştirme gibi çok önemli bir konuda, eğitimin ne kadar önemli olduğu anlatılmak istenir. Ayrıca eserde bu olay ile eşler arasındaki eğitim denkliğinin, evlilikteki önemi de vurgulanır.

Doğurgan olma özelliğinin kadın ve evlilik için ne kadar önemli olduğu düşüncesi de romanda kadın ile ilgili olarak işlenen ayrı bir sosyal olgudur. Fakir Halit'in karısı Pembe, çocuğu olmadığı için kocasından üzerine kuma getirmesini ister. Sonra da evlât edindikleri Ruziye'yi eğitilmiş birileriyle evlendirmek ister. Fakat eşi Fakir Halit, cahil Ruziye'nin eğitilmiş biriyle evlendirilmesini uygun bulmaz. Evlenecek kişilerin hallerinin birbirine eşit olması gerektiği, Tarık Buğra'nın birçok romanında karşılaştığımız bir sosyal konudur.

Eserde evlilik ile ilgili olarak sunulan yaş, eğitim, kültür, hayata bakış açısı gibi ayrıntıların, Tarık Buğra'nın; evliliklerini birbirine denk bulmadığı annesi Nazike Hanım ile babası Mehmet Nazım Bey'in hayatından esere yansıyan otobiyografik aktarım olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

Yaptığımız araştırmaların neticesinde Tarık Buğra'nın *Dönemeçte* adlı romanında hem protagonist olan kadın kahraman üzerinde hem de eserde ikinci derecede önemli olan bir başka kadın kahraman üzerinde, yazarın hayatından gelen otobiyografik izlere rastlanmıştır. Bütün bunların neticesinde yazarların eserlerine, kendi hayatlarından ayrıntılar yerleştirdikleri kanaatine varılmıştır.

Kurmaca içinde gerçeğin payı mutlaka vardır. Tarık Buğra'nın *Dönemeçte* adlı eserinde de yazarın hayatındaki gerçeklerin izlerini bulmak mümkündür. Edebi metin incelemesi yapmak isteyen araştırmacılara, kurmaca içindeki gerçekliği görebilmeleri ve metni daha iyi çözümleyebilmeleri için yazarın biyografisi üzerinde ayrıntılıca çalışmaları önerilir.

KAYNAKÇA

ATİK, Şerefnur (2012). *Tarık Buğra Romanında Kadın*, İstanbul: Hat Yayınevi,

B. H., Buğra. (drl.). (1996). *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*. İstanbul: Ötüken Yay.

BUĞRA, Tarık (1987). *Dönemeçte*. İstanbul: Ötüken Yay.

TUNCER, Hüseyin (1988). *Tarık Buğra*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.